

Un document gràfic del teatre català del segle XVI, per Eva Serra i Antoni Serra-Campins

El dibuix aquí reproduït és, per ara, el més antic que es coneix referent a una representació teatral en català. El manuscrit on figura, conservat a l'Arxiu de la Corona d'Aragó,¹ consta de 115 folis, de 312 x 213 mm, i té cobertes de pergamí. Conté els esborranys de les cartes comercials que el mercader barceloní Josep Miquel de Moradell (1540-1615), cavaller des del 1586,² envià durant els anys 1579-1584 a diferents destinataris de les ciutats de Gènova, Girona, Madrid, Mallorca, Nàpols, Perpinyà, Sevilla i València.³ Les cartes són totes datades a Barcelona i escrites en català. Els esborranys són de mans diverses, entre les quals, possiblement, hi ha la del citat mercader i la del seu fill Vicenç Miquel, capità d'infanteria, mort el 1619,⁴ ja que les firmes de tots dos apareixen diverses vegades al foli 4r. i v. La firma del fill sembla correspondre a la mà d'una bona sèrie dels esborranys de cartes datades l'any 1584, d'aquest mateix apunt i d'altres dibuixets que es troben al manuscrit (folis 2, 4, 35, 108v.), com el d'un canó i el d'un vaixell, tots dos molt d'acord amb la

seva professió. És de suposar que l'autor dels dibuixos havia vist allò que reproduí i que no els feia amb cap altre propòsit que el de distreure's de la feina.

En els dos nivells superiors del dibuix, l'autor fa servir una tècnica semblant a la dels còmics actuals. Juxtaposa cinc situacions de la intervenció en un espectacle del que sembla un mateix actor (sempre sol, menys a l'última escena) i anota al seu costat les paraules que diu. En les tres primeres situacions, que figuren en el pla superior, l'actor representa el paper de criat, o de mosso, en una obra dramàtica que cal suposar profana: a l'esquerra es troba sobre una plataforma elevada, que molt bé podria ésser un cadafal, mentre diu «s[eny]or ara» i «s[enyo]r encara no es feta»; al centre sosté una guitarra al mateix temps que diu «pus jo la he aquesta»; i a la dreta diu «mon amo esta enujat». Les dues o tres primeres frases requereixen evidentment la presència a escena del senyor e amo interpellat i al qual es refereix també la quarta. Les intervencions d'aquest altre personatge, que el dibuixant no va fer constar, donarien segurament un sentit més clar a les paraules del criat, ara ja unides per una certa relació lògica. Val la pena de remarcar el fet que totes les frases, menys la primera, es poden llegir com si fossin versos de sis síl·labes. Aquella podria ésser el començament o el final d'un vers que l'amo hauria iniciat o que continuaria; les altres tres serien versos sencers.

El nivell central correspondria a d'altres

1. Diversos, Patrimonials, Fons Sentmenat, ms. 3.99. El dibuix figura al foli 94 v.

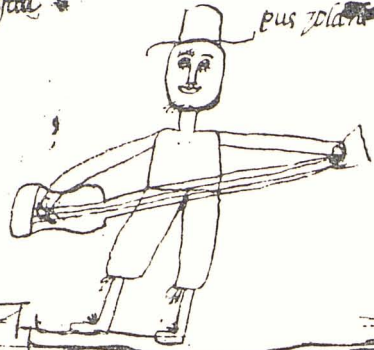
2. A.C.A., Diversos, Patrimonials, Fons Sentmenat, lligalls 1.36, 1.169, 1.286.

3. Segons sembla per la rúbrica que hi ha al final del volum, foli 114; però només els noms de Madrid, Sevilla i València figuren com a lloc de destí als esborranys d'algunes cartes.

4. A.C.A., Fons Sentmenat, lligall 1.36.

s' enavia noofeta

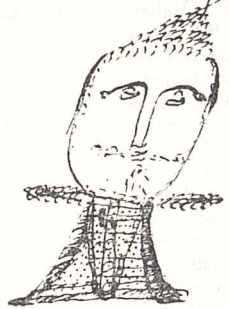
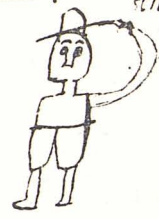
pus zolam aiquota

mon d'incantu
ch. 11

scies aramaber caxiu la comedia

moments de l'espectacle; però no a la representació dramàtica pròpiament dita. S'hi veu un portal tancat, que tant podria pertànyer a un dels edificis que limitarien l'escenari com a un decorat, i al davant el mateix actor que, dirigint-se al públic, diu «señors ara mateix exirà la comedia» (frase que també es pot llegeix com dos versos de sis síl·labes), referint-se possiblement als comedians que han de donar inici a la representació. A l'última escena, a més de l'actor hi ha una dona, més prominent, que toca la guitarra.

Els dos esbossos de sota podrien no tenir cap relació amb l'espectacle descrit, però també podrien correspondre a objectes usats a la funció. No ens ha estat possible d'identificar el requadre amb el cos allargat com una serp. La figura de la dreta podria identificar-se amb un cap amb una gorgera de l'època o bé amb una disfressa grotesca de nan com les que encara s'usen per les moixigangues de certes festes i processons. En relació amb el darrer ninot, val la pena de recordar que entre els arreus de comediant que un actor català empenyorà l'any 1608 figuren precisament «dos caps de cartó».⁵

Resulta evident que la funció estava constituïda per almenys una representació dramàtica de caràcter profà, i d'altres atraccions que l'arrodonien. L'acció i les paraules del criat poden correspondre a una comèdia costumista, o a un entremès representat en un entreacte. La intervenció musical del criat sol, amb la guitarra, formaria part de la representació dramàtica mateixa; però la dels dos guitarristes junts, home i dona, podrien correspondre a altres moments de l'espectacle: a les companyies castellanes de l'època hi solia haver un o dos guitarristes, sovint els mateixos actors, que intervenien abans o durant la representació, als entreactes i al final. En el cas d'acceptar la hipòtesi de la disfressa de nan s'hauria pogut fer servir en una dansa, a càrrec d'una mascarada.⁶ El gràfic no dóna cap element que indiqui el lloc de la representació; però el més probable és que s'hagués donat en una plaça qualsevol i sobre un cadafal, com el que s'hi veu esbossat, construït a posta. En definitiva, un espectacle popular i modest, sense gaire complicació escènica.

5. Josep ROMEU, *Teatre profà I* (Barcelona, Editorial Barcino, 1962), ps. 23-24.

6. Sobre l'activitat escènica a la península durant l'època del gràfic, vegeu especialment Hugo Albert RENNERT, *The Spanish stage in the time of Lope de Vega* (Nova York, The Hispanic Society of America, 1909); Henri MÉRIMÉE, *Spectacles et comédiens à Valencia (1580-1630)*, (Tolosa, Privat, 1913); N. D. SHERGOLD, *A history of the Spanish stage from medieval times until the end of the seventeenth century* (Oxford, Clarendon Press, 1967). Sobre la part musical i les danses, amb disfresses o sense, que solien acom-

Aquest document, en el cas que no hàgim atribuït al dibuixant una intenció deliberada que potser no tenia, podria ser testimoni, doncs, d'una obra dramàtica profana avui perduda, així com de la seva representació, en un període en què els textos d'aquest tipus i les notícies sobre la seva escenificació són escassíssims.⁷ Al costat d'un nombre relativament abundant de drames religiosos, el que queda de l'antic teatre profà català es redueix a ben poca cosa. De l'Edat Mitjana ens n'ha arribat notícia de textos perduts, com el *Joc del rei Pàsero* que es representava a València, on fou prohibit l'any 1403. I se sap, a més, que a Mallorca, cap a l'any 1442, es representaven «entremeses de enamoraments, alcavotarías e altres actes desonestes e reprovats»;⁸ que a Puigcerdà, l'any 1542, es representà una versió catalana de *L'eunuc*, de Terenci; i, ja acostant-se més a la data del nostre document, sabem que a la plaça de Vila-real, de la Plana de Castelló, l'any 1584 es representà, sobre un cadafal, una comèdia que també podria ésser profana.⁹ Tot el que coneixem del segle XVI es redueix a dos curts diàlegs copiats al cançoner castellà d'Híxar, a la *Farsa d'en Cornei*, conservada en estat fragmentari, i a les parts catalanes de la *Serafina*, de Torres Naharro, i de *La vesita*, de Ferrandis d'Herèdia, representada l'any 1524 a la cort valenciana de Germana de Foix.

EVA SERRA
ANTONI SERRÀ-CAMPINS

panyar aquest tipus d'espectacles, vegeu sobretot, RENNERT, ps. 62-69, 132, 149, 279-296; MÉRIMÉE, ps. 79, 90-92, 189-192; SHERGOLD, ps. 163, 265, 267, 287-291, 338, 381. Sobre moixigangues i altres finals de festa, vegeu, a més, Emilio COTARELO y MORI, ed., *Colección de entremeses, bailes, jácaras y mojigangas desde fines del siglo XVI a mediados del XVIII*, I (Madrid, Bailly-Baillière, 1911), ps. ccxci-cccv.

7. El teatre català profà medieval i del segle XVI ha estat estudiat i editat per Romeu als dos volums ja citats de *Teatre profà*. A propòsit d'aquesta obra, cf. Joaquim MOLAS, *Teatre català del segle XVI*, "Serra d'Or", v: 2 (1963), ps. 42-44. Són també fonamentals els estudis de Manuel MILA I FONTANALS, *Orígenes del teatro catalán*, dins *Obras completas*, VI (Barcelona, Alvar Verdaguier, 1895), ps. 203-379; Jordi RUBIÓ I BALAGUER, *Sobre el primer teatre valencià*, "Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura", xxv (1949), ps. 367-377, també publicat dins *La cultura catalana del Renaixement a la decadència* (Barcelona, Edicions 62, 1964), ps. 141-154.

8. Cf. J[osep] M[aria] Q[ua]drado, *Un drama sacro del siglo XIV*, "La Unidad Católica", II (1871), ps. 388-392.

9. Cf. J. M. DoÑATE SEBASTIÀ, *Aportación a la historia del teatro, siglos XIV-XVI*, dins Martínez Ferrando, *archivo*. *Miscelánea de estudios dedicados a su memoria* (Barcelona, Asociación Nacional de Bibliotecarios, Archiveros y Arqueólogos, 1968), ps. 149-164.